

BÀN VỀ TÊN GỌI PHONG NHA - KÊ BÀNG

PGS.TS. NGUYỄN VĂN MẠNH

Trường Đại học Khoa học Huế

Phong Nha - Kê Bàng, Di sản Thiên nhiên thế giới, nơi chứa đựng nhiều giá trị đặc trưng: “Vương quốc hang động”, rừng nguyên sinh đa dạng sinh học, di tích lịch sử - văn hóa và lịch sử cách mạng, sắc thái văn hóa tộc người và văn hóa sinh thái hang động, lưu giữ dấu ấn giao lưu văn hóa Việt - Chăm, ... Các giá trị đó đang ngày càng được thiết kế trở thành sản phẩm du lịch phục vụ sự phát triển kinh tế - xã hội ở tỉnh Quảng Bình.

Tuy nhiên, một trong những yếu tố quan trọng góp phần thúc đẩy hoạt động du lịch gắn với di sản thiên nhiên đó là ngữ nghĩa tên gọi địa danh Phong Nha - Kê Bàng cho đến nay vẫn chưa được sáng tỏ. Điều đó ít nhiều ảnh hưởng đến sự hiểu biết và quảng bá thương hiệu di sản này cho du khách gần xa. Bởi vậy, ở bài viết này chúng tôi chỉ tập trung đưa ra các kiến giải về ngữ nghĩa tên gọi Phong Nha - Kê Bàng.

1. Thời gian xuất hiện tên gọi Phong Nha - Kê Bàng

Địa danh Phong Nha - Kê Bàng xuất hiện từ bao giờ cho đến nay không được xác định rõ. Trong *Phủ Biên tạp lục* của Lê Quý Đôn năm 1776 khi đề cập đến các sách ở xứ Thuận Quảng có nhắc đến sách Phong Nha, như là một đơn vị hành chính ở miền núi tương đương với cấp làng - xã ở đồng bằng. Còn địa danh này dùng để gọi vùng núi Karst rộng lớn (khoảng hơn 200.000ha) ở thượng nguồn sông Gianh, tỉnh Quảng Bình xuất hiện từ bao giờ, cho đến nay vẫn còn là vấn đề nan giải. Rất có thể địa danh Phong Nha - Kê Bàng xuất hiện từ rất sớm, gắn với sự làm chủ hang động này của lớp cư dân tiền trú/Chăm - Việt cổ.

2. Ngữ nghĩa Phong Nha - Kê Bàng

Về ngữ nghĩa tập hợp địa danh Phong Nha -

Kê Bàng cho đến nay chưa có lời giải thống nhất, về cơ bản, tồn tại 3 cách giải nghĩa. Trong đó có 2 cách hiểu theo nghĩa Hán - Việt, một cách hiểu theo nghĩa Chăm - Việt.

- Phong Nha - Kê Bàng theo nghĩa Hán - Việt

Về địa danh Phong Nha có 2 cách hiểu, như sau:

+ Cách hiểu thứ nhất: Dựa theo nghĩa Hán - Việt để giải thích địa danh Phong Nha. Theo đó, Phong là gió, Nha là răng: Răng của gió hay nhiều răng, nhà gió. Cách hiểu này ít được sự đồng tình.

+ Cách hiểu thứ hai: Theo nhà nghiên cứu Phan Thuận An lại dựa vào tự dạng của Phong Nha có trong các tài liệu của Quốc sử Quán triều Nguyễn, lại giải nghĩa rằng: Phong là đầu núi, núi cao; Nha là sắp xếp đều đặn thành từng hàng. Phong Nha là những dãy núi cao xếp thành hàng dãy.

Về địa danh Kê Bàng có 2 cách hiểu, như sau:

+ Kê là từ thuần Việt/ Việt cổ/ chữ Nôm chỉ người theo nghề nghiệp, như kẻ chài, kẻ vạ, kẻ đôc, kẻ nôc, ... Về sau Kê được mở rộng ra, dùng để chỉ một cụm dân cư tương đương với làng (kê, chiêng, chạ, ...). Bàng theo Hán - Việt có nhiều nghĩa: Phẳng phất, bên cạnh, một bên, ...

Như vậy, Kê Bàng được hiểu là người (làng) ở bên, một bên, bên cạnh, ...

Với cách giải nghĩa theo Hán - Việt, địa danh Phong Nha - Kê Bàng được hiểu là người (làng) ở bên những dãy núi cao.

+ Có ý kiến cho rằng, Kê ở đây là Kê từ thuần Việt/Nôm nghĩa là kẻ nứt, Phong Nha - Kê Bàng là người (làng) ở bên những kẻ nứt ở

các dãy núi cao. Cách giải nghĩa này ít được đồng tình.

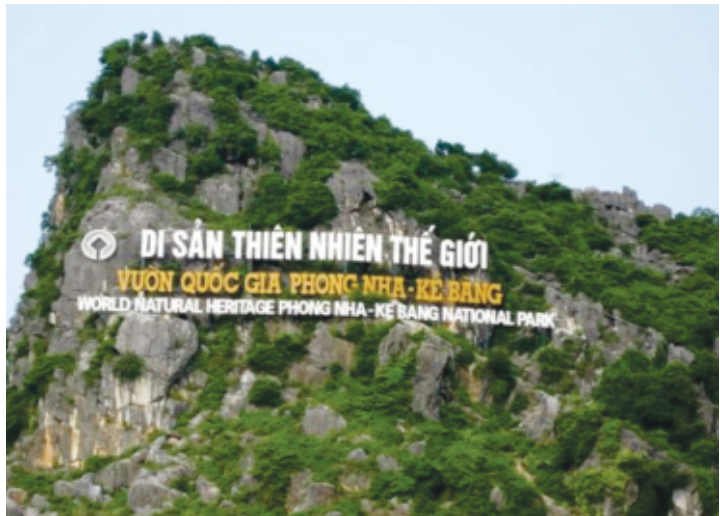
- Phong Nha - Kẻ Bàng theo nghĩa Chăm - Việt

Gần đây, có ý kiến cho rằng Phong Nha - Kẻ Bàng phải được giải theo nghĩa Chăm - Việt. Nhà nghiên cứu Lê Xuân Lợi - Giám đốc Bảo tàng Chăm tỉnh Ninh Thuận, người dành cả cuộc đời theo đuổi tìm hiểu ngôn ngữ và văn hóa Chăm cho rằng, Phong Nha bắt nguồn từ tiếng Chăm là dòng nước bí hiểm (Phong bắt nguồn từ tiếng Chăm /Phâu/ *Phâng* là bí hiểm, Nha bắt nguồn từ tiếng Chăm /Ya là nước; sau đó người Việt phiên âm thành Phong Nha). Còn Kẻ Bàng, Kẻ là từ thuần Việt chỉ người, làng, xóm; Bàng bắt nguồn từ tiếng Chăm là hang, động (tiếng Chăm Pâng là hang, động). Như vậy, Phong Nha - Kẻ Bàng bắt nguồn từ tiếng Chăm - Việt là *Phâu/ Phâng Ya - Kẻ Pâng*; sau này người Việt đọc lệch thành Phong Nha - Kẻ Bàng.

Như vậy, theo nghĩa Chăm - Việt, Phong Nha - Kẻ Bàng là những người ở trong hang có dòng nước bí hiểm chảy.

Cũng cần nói thêm rằng, các địa danh tên đất, tên làng ở vùng phụ cận Phong Nha - Kẻ Bàng làm cho chúng ta liên tưởng đến nhiều dấu ấn, giao thoa ngôn ngữ - văn hóa - lịch sử của Chăm - Việt cổ, như làng Mé, Trầm, Na, Hà Lòi, Phong Nha, động Trôốc (tên gọi khác của động Phong Nha).

Đặc biệt, theo khảo sát của các tác giả nước ngoài đầu thế kỷ XX, như Barton (Người Anh, 1924), Antoine (người Pháp, 1928), M. Bbonffier, R.L. Cadière (người Pháp, 1929),... đã cung cấp những thông tin về dấu

Di sản Thiên nhiên Thế giới Vườn Quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng

Ảnh: T.L

tích văn hóa Chăm ở hang động Phong Nha: Chữ Chăm khắc trên vách đá, gạch Chăm, vò và nhiều mảnh gốm Chăm, các bài vị, tượng Phật bằng đá, bàn thờ đá của người Chăm, người Việt. Các học giả nói trên đã đi đến nhận định, hang động Phong Nha được dùng làm nơi thờ tự Phật giáo của người Chăm và cả người Việt.

Điều đó có nghĩa Phong Nha - Kẻ Bàng là địa danh thể hiện sự giao thoa ngôn ngữ - văn hóa Việt - Chăm từ rất sớm. Theo đó, nên đi từ ngôn ngữ Chăm - Việt cổ để giải nghĩa địa danh này là có cơ sở hơn cách giải nghĩa theo lối Hán - Việt.

Như vậy, đến nay có nhiều cách lý giải địa danh Phong Nha - Kẻ Bàng, hoặc theo nghĩa Hán - Việt, hoặc theo nghĩa Chăm - Việt. Ý kiến của chúng tôi, trong khi chưa có sự lý giải nào hợp lý hơn, nên sử dụng cách giải nghĩa theo tiếng Chăm - Việt ■

Tài liệu tham khảo:

1. Phan Thuận An (1998), Thử tìm hiểu ý nghĩa một địa danh chữ Hán: Phong Nha, *Tạp chí Hán Nôm*, số 4.
2. Sở Khoa học Công nghệ và Môi trường tỉnh Quảng Bình (2002), *Phong Nha - Kẻ Bàng - Tư liệu tổng quan*.